

Hrob kultury se šňůrovou keramikou z Horoměřic, okr. Praha-západ

Lucia Mattiello – Petra Beran-Cimbůrková

ÚVOD

V říjnu 2019 započaly v Horoměřicích (okr. Praha-západ) zemní práce pro stavbu autodílny. Projekt počítal s navýšením terénu, neprováděla se tudíž skrývka zeminy v ploše a sledovány byly jen výkopy pro základové pasy. V severním základovém pasu byl zachycen hrob kultury se šňůrovou keramikou, který je předmětem tohoto příspěvku.

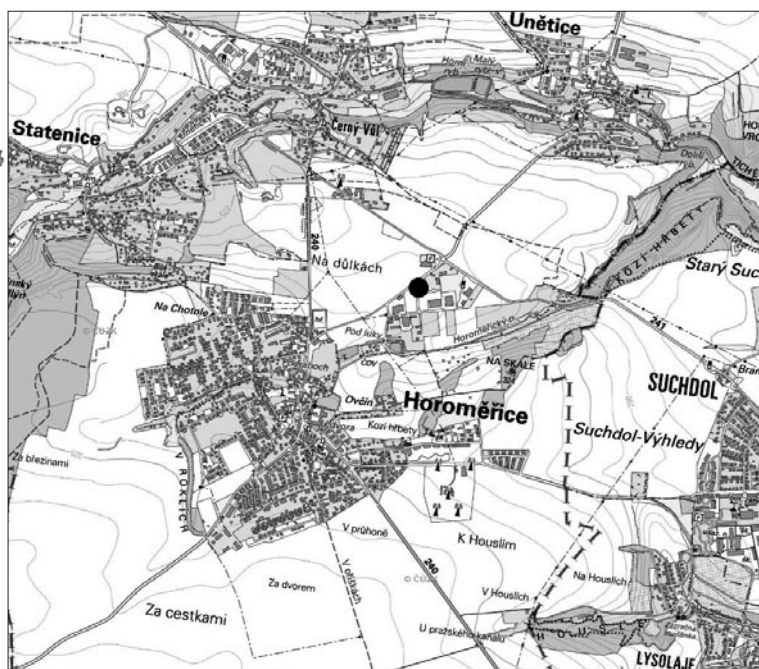
Lokalita se nachází severovýchodně od obce na stavební parcele č. 1719 mezi ulicemi Únětická, Za Halami a Komerční (obr. 1 a 2).¹ Objekt ležel v nadmořské výšce 293 m, na rovině nad mírným jižním svahem sklánějícím se k Horoměřickému potoku vzdálenému 300 m. Ten se po dvou kilometrech vlévá do Únětického potoka, který po dalších 3,5 kilometrech ústí v Roztokách u Prahy do Vltavy. Podloží zde tvoří sprašové hlíny s pokryvem hnědých půd a hnědozemí (Tomášek a kol. 1995).

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI A POPIS NÁLEZŮ

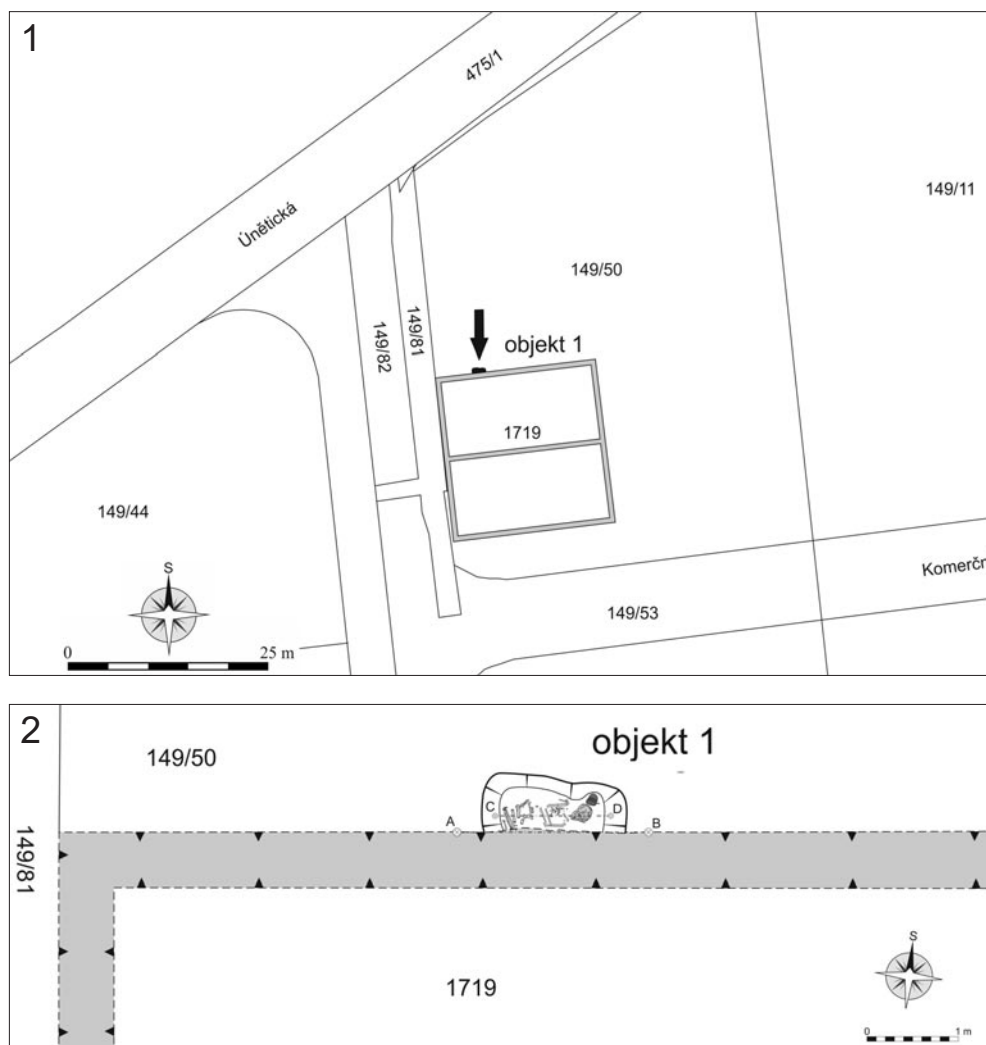
Objekt byl zachycen na severním profilu severního základového pasu. Jáma o délce 155 cm a max. hloubce 35 cm (od úrovně podorničí) byla v jižní části narušena bagrem, šířka od hrany profilu k severu činila 65 cm (obr. 3 a 4). Výplň tvořila šedohnědá kyprá hlína. Na dně jámy ležela kostra ženy na levém boku hlavou k východu a obličejem k jihu. Ruce měla ohnuty v lokti a složeny přes břicho v poloze typu C (Buchvaldek 1986, 33, obr. 16). Dolní končetiny byly středně skrčeny a lýtka silně přitažena k pánvi.

Obr. 1. Horoměřice, okr. Praha-západ. Výřez z mapy s vyznačením místa nálezů. Vlevo: poloha lokality na mapě Čech.

¹ Osu výkopu s hrobem lze v souřadnicích JTSK vymezit body 747487,45/1036471,98 a 747485,45/1036471,74.

Obr. 2. Horoměřice, okr. Praha-západ. Výřezy z katastrální mapy s vyznačením hrobu. 1 – celá stavba s okolními parcelami; 2 – severozápadní roh stavby. Digitalizace P. Zemanová.

V místě kolenního ohybu byla kostra mírně porušena. Za hlavou u severní stěny měla zemřelá šňůrou zdobený pohár (1) a hned vedle něj ležela pazourková čepel (2). Pod lebkou, v oblasti za levým uchem spočívaly dvě měděné záušnice (3 a 4). Mezi žebry v oblasti hrudníku byly následně identifikovány dvě kosti ze zadní tlapy zajíce (5). Kamenné obložení ani pozůstatky po dřevěné hrobové komoře nebyly zjištěny.

Pohár (1) – povrch hnědočervený; hrdlo poháru zdobeno otiskem kroucené šňůry, která byla šroubovicovitě obtočena kolem hrdla (obr. 6:1 a 7:1). Celková výška poháru je 10 cm, výška těla 6 cm. Odpovídá výzdobné variantě „a“ (Buchvaldek 1986, 26, obr. 11, 12, 45). Poměr výšky těla k maximální výšce se rovná 60 %. Hrdlo je slabě nálevkovité a ostře nasazené na vejčité tělo ($V4 : V3 > 0,60$), tj. souhlasí s parametry poháru typu B1 (Buchvaldek 1986, 26–28, obr. 11, 12, 45).²

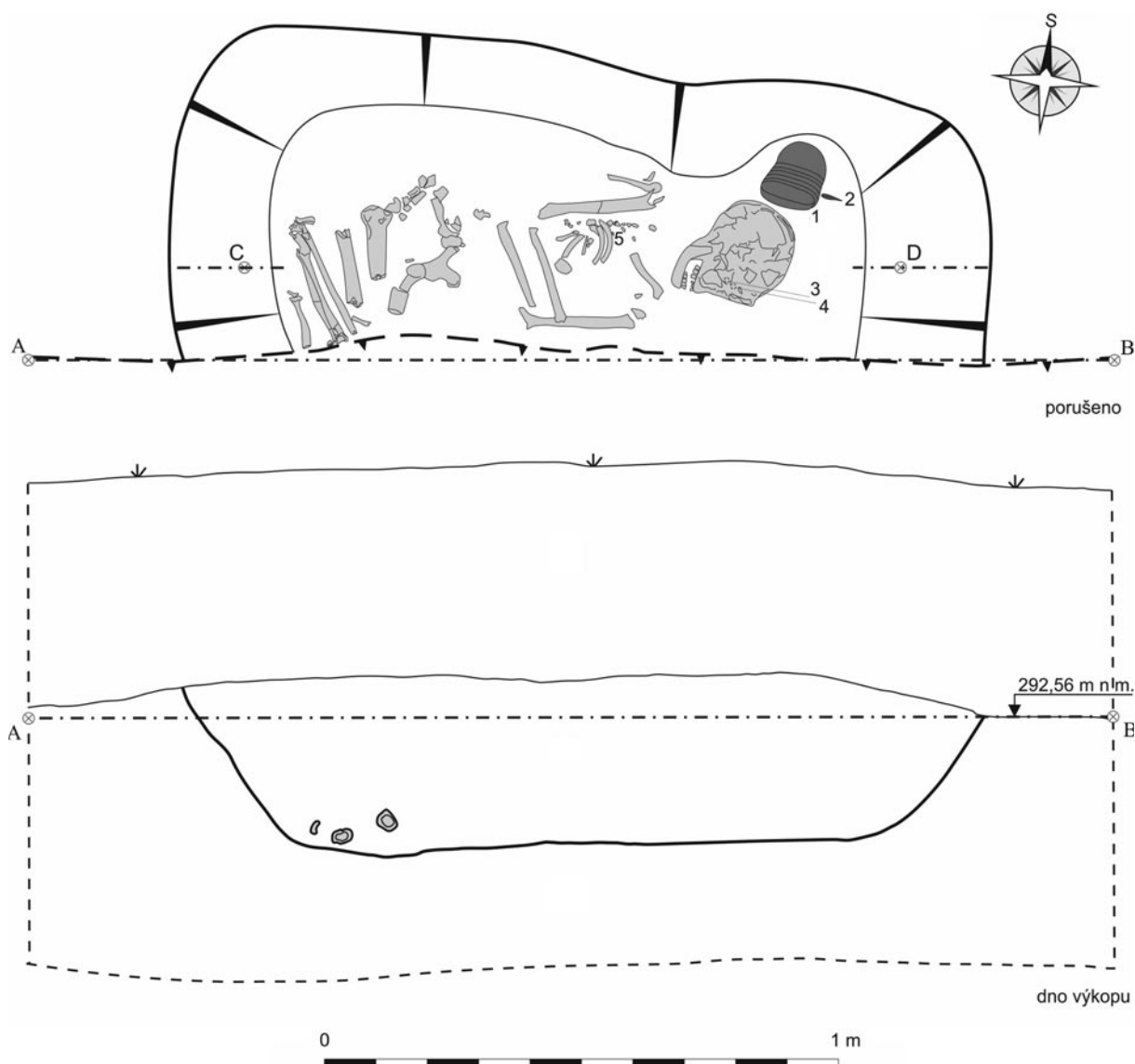
Štípaná industrie (2) – celá čepel s oboustrannou (po celé délce) dorsální jemnou retuší; surovina: silicit glacienních sedimentů; d. 48,5 mm, š. 14,5 mm, s. 6,5 mm, hmotnost 4,2 g; patka upravena jedním úderem (obr. 6:2 a 7:2).

Měděná záušnice (3) – jednou zatočený kroužek z měděného drátu; průměr 14 mm, síla drátu 3 mm; drát na jednom konci zaštipnutý, na druhém mírně roztepaný (obr. 6:3 a 7:3). Dle typologického třídění odpovídá typu A1a (Šumberová 1992, Abb. 1).

Měděná záušnice (4) – jednou zatočený kroužek z měděného drátu; průměr 9 mm, síla drátu 3 mm; drát na jednom konci zaštipnutý, na druhém více roztepaný (obr. 6:4 a 7:4). Dle typologického třídění odpovídá typu A1a (Šumberová 1992, Abb. 1).

Kosti z levé zadní tlapy zajíce polního (5) – III. a V. metatarsální kůstka *Lepus europaeus*.

2 Za konzultaci náleží dík Miroslavu Dobešovi.

Obr. 3. Horoměřice, okr. Praha-západ, objekt 1. Půdorys a řez hrobu. Kresba E. Urbánek, digitalizace M. Vašinová.

INTERPRETACE POHŘEBNÍHO RITU A ANALÝZA NÁLEZŮ

Tělo bylo uložené na levém boku hlavou k východu a obličejem k jihu. Takto byly v období kultury se šňůrovou keramikou pochovávány výhradně ženy. Ženské pohlaví potvrdila i antropologická analýza (viz Příloha).

Pro přesnější datování celého pohřbu posloužil především šňůrou zdobený pohár, který dle typologického určení nejvíce odpovídá poháru typu B1a (Buchvaldek 1986, 26–28, obr. 11, 12, 45). Tento typ náleží do nejstarší skupiny kultury se šňůrovou keramikou, dle Buchvaldkova členění do nálezné skupiny I – „celoevropský horizont“ (Buchvaldek 1986, 95). V tomto období je pohár jako milodar přidáván i do ženských hrobů. Postupně se tento artefakt genderově vymezuje a v mladším období, v NS III, patří výhradně do mužské pohřební výbavy (Buchvaldek 1986, 105).

Typologicky shodné poháry v nejbližším okolí diskutované lokality nenajdeme. Nejbliže mu stojí pohár Buchvaldkovy druhé nálezné skupiny z hrobu pod mohylou, kterou prokopoval ve zhruba 3,5 km vzdáleném Roztockém háji Václav Krolmus (Roztoky I, A; Buchvaldek et al. 1997, 165, obr. 63). Další nalezené poháry z okolí vykazují již mladší znaky, jako např. poháry z Kamýku, Letek, Lysolají (Hergetovy cihelny) a Malých Čičovic (Buchvaldek et al. 1997, obr. 55, 58, 64, 71).

Obr. 4. Horoměřice, okr. Praha-západ, objekt 1. Fotografická dokumentace hrobu. Foto L. Mattiello.

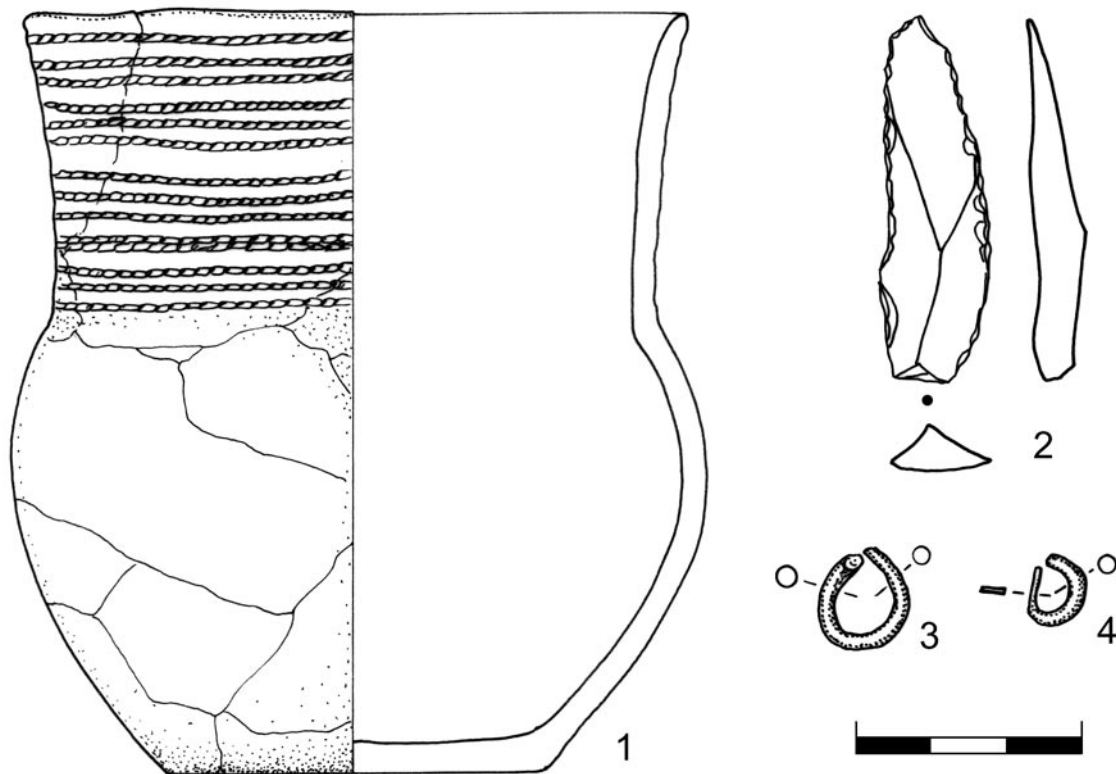
Obr. 5. Horoměřice, okr. Praha-západ, objekt 1. Fotografická dokumentace hrobu, detail. Foto L. Mattiello.

Dalším pozoruhodným artefaktem jsou dvě měděné vlasové ozdoby. Jedná se o jednu zatočené dráty typu A1a, které se v Čechách nacházejí pouze výjimečně (Šumberová 1992, Abb. 1, 2). Přesto se podařilo dohledat analogii v Třebusicích (Třebusice I, I – hrob 2/1936), vzdálených asi 15 kilometrů (Buchvaldek et al. 1997, obr. 30).

Mnohem běžnější jsou spirálovitě zatočené vlasové ozdoby typu A1b s jedním koncem roztepaným a druhým zahroceným. V blízkém okolí byly takovéto spirálovité ozdoby vyňaty z hrobů v Kralupech nad Vltavou – Lobečku I, A a II, A (Buchvaldek et al. 1997, obr. 44–45), v Třebusicích (Buchvaldek et al. 1997, obr. 28, 31), Lysolajích (Buchvaldek et al. 1997, obr. 71) a Tuchoměřicích (Buchvaldek et al. 1997, obr. 67).

Třetím nalezeným artefaktem je oboustranně retušovaná čepel z baltského pazourku (silicitu glacienních sedimentů). Ta se běžně vyskytuje v mužských i ženských hrobech kultury se šňůrovou keramikou. Dle posledního zpracování štípané industrie kultury se šňůrovou keramikou jsou čepele z ženských hrobů oboustranně retušovány v 58 % případů (Kovářová 2005, 43).

Kůstky z konce zaječí tlapky nalezené v oblasti hrudníku lze s určitou rezervou interpretovat jako amulet či zakončení kožešinového límce.

Obr. 6. Horoměřice, okr. Praha-západ, objekt 1. Artefakty uložené v hrobě. 1 – pohár; 2 – silicitová čepel; 3, 4 – měděné záušnice. Kresba I. Vajglová.

Obr. 7. Horoměřice, okr. Praha-západ, objekt 1. 1 – pohár; 2 – silicitová čepel; 3, 4 – měděné záušnice. Foto L. Mattiello.

OSÍDLENÍ BLÍZKÉHO OKOLÍ

Oblast Prahy a jejího severozápadního okolí byla v období kultury se šňůrovou keramikou poměrně hustě osídlena. Stopy osídlení sice nenacházíme v podobě sídlišť, ale dokládají nám je bohatě zastoupené hrobové nálezy. Hroby, dříve zřejmě kryté mohylovými náspy, byly situovány na táhlých návrších podél potoků a jejich přítoků, vlévajících se do Vltavy. V našem případě se jedná o situování na svahu nad Horoměřickým potokem, který je přítokem Únětického potoka. Na katastru Horoměřic je kultura se šňůrovou keramikou doložena ještě dalšími dvěma nálezy. U obou však chybí dokumentace a nejsou známy přesné nálezové okolnosti. Pravděpodobně šlo o hroby. První nález učinili dělníci v pískovně pana Zákona, dnes okolí ulice „Na Piskách“, v roce 1906. Nalezli zde amforu a kostěný hrot. V druhém případě není lokalizace známa vůbec, pouze je uveden nález válcovitého poháru v Horoměřicích (*Buchvaldek et al. 1997, 157*).

V docházkové vzdálenosti cca hodinu od Horoměřic byly zachyceny další hroby na návrších podél potoků. Po proudu Únětického potoka to jsou lokality Kněževs, Tuchoměřice, Statenice, Velké Přílepy, Únětice, Roztoky, Suchdol. Podél Podmoránského potoka to jsou Kamýk a Úholičky. Podél Vltavy pak ještě Levý Hradec, Žalov a severněji Letky. Asi tři kilometry jihovýchodním směrem od námi publikovaného hrobu se nacházela známá Hergetova pískovna v Lysolajích, kde bylo mimo jiné prozkoumáno 10 hrobů kultury se šňůrovou keramikou (*Buchvaldek et al. 1997, 157–169, obr. 1*). Většina nálezů z těchto lokalit však nebyla podrobně vyhodnocena. Není např. známo detailnější datování a zařazení do nálezových skupin vytyčených M. Buchvaldkem (*Buchvaldek 1986, 95*). Lze tedy konstatovat, že výše analyzovaný hrob patří v dané oblasti nejen k nejstarším, ale také informačně nejhodnotnějším.

PŘÍLOHA

Antropologický rozbor kosterních pozůstatků z hrobu kultury se šňůrovou keramikou z Horoměřic

Petra Beran-Cimbůrková

1. Materiál

Jedná se o jeden kostrový hrob, který byl dle doprovodné keramiky datován do období kultury se šňůrovou keramikou. Stav zachovalosti kostí kolísá od středně dobrého až po velmi špatný, kosti byly poškozeny bagrem a nebyly nalezeny všechny zlomky. Vyzvednuto archeologem. Blíže v antropologickém posudku č. 50 (č. j. 6307/2021), uložen v ÚAPPSC.

2. Metody

Určení pohlaví: Pánevní kost byla pohlavně posuzována dle rozvoje morfologických diagnostických znaků popsaných Acsádim a Nemeskérím (cit. dle *Stloukal et al. 1999, 183*). Dále byla použita metoda určení pohlaví na kosti pažní a stehenní dle diskriminačních rovnic Černého a Komendy (*Černý – Komenda 1980*) a na kosti stehenní bylo možné použít i metodu na fragmentární femury dle MacLaughlinové (cit. dle *Stloukal et al. 1999, 219*).

Určení věku: Věk byl určován dle opotřebení zubů v horní a dolní čelisti podle Lovejoye (*Lovejoy 1985*).

Anatomické variety: Hodnocení anatomických variety bylo provedeno dle popisu epigenetických znaků na lidské kostře zpracovaných P. Velemínským (*Velemínský 1999*).

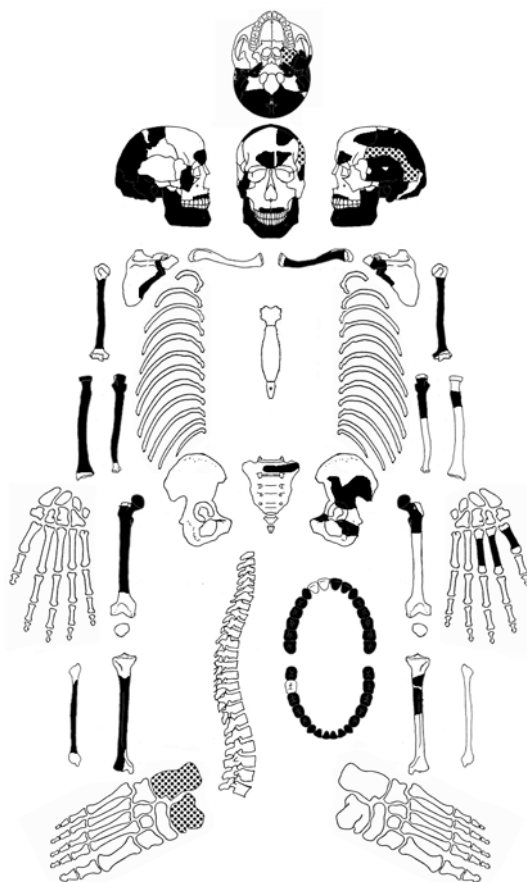
3. Výsledky

Popis nálezové situace: Hrob byl poškozen bagrem. Nekompletní kostra dospělého jedince ležela ve skřeně poloze na levém boku, v orientaci V–Z. Lebka ležela na levém spánku. Tělo bylo přepadlé na záda. Horní končetiny byly částečně anatomicky uspořádány – pažní kosti podél těla, pravé předloktí přes tělo, zápěstí na levém lokti (a pravostranná vřetenní kost mírně nad loktem). Levostranné předloktí se zachovalo jen jako zlomky proximálních částí kostí (bylo pod pravým předloktím). Dolní končetiny byly pokrčeny v kolenou v úhlu cca 45°. Nejlépe byla zachována těla dlouhých kostí a zuby. Za hlavou byla

umístěna keramická nádoba, u ní silicitová čepel a na levostranné spánkové kosti byly nalezeny dvě měděné záušnice. V sáčku s obratli a žebra byly nalezeny dvě kosti ze zadní nohy zajíce (z chodidla), za určení náleží díky F. Doubkovi.

Popis zachovalosti a kompletnosti skeletu (obr. 8):

Lebka: Dolní čelist byla po rekonstrukci kompletní, z obličejové části se zachovaly jen zlomky alveolů a pravostranná lícní kost, z mozkovny byla nejkompletnější týlní kost a levostranná spánková kost. Na týlní kosti je nahoře uprostřed vypadlá velká vsutá kůstka (ossiculum lambdae) 50 × 33 mm, vpravo v lambdovém švu jsou 2 × vsuté kůstky 10 × 4 mm a 9 × 3 mm (ossiculum suturae lambdae). Byly nalezeny i kladívko a kovadlinka, pravděpodobně jsou levostranné. Levostranná spánková kost a dolní čelist byly probarveny od záušnic oxidy mědi. Dentice byla zachována kompletní až na intravitální ztrátu dolní pravé M2 a postmortální ztrátu obou horních pravých řezáků (obr. 9). Horní levé I1 a I2 na sobě mají anatomickou varietu interruption groove (obr. 10). Na distální ploše horní pravostranné M1 byla nalezena zubní perla o průměru 2 mm (obr. 11). **Osový skelet:** Anatomicky určen pouze 3 × zlomek z pravostranného žebra, 1 × zlomek hrudního obratle (oblouk), zlomek křížové kosti (část těla a levostranné laterální části S1). **Horní končetiny:** Byla nalezena levostranná klíční kost a laterální části s kloubní plochou z obou lopatek. Z obou kostí pažních byla nalezena těla. Pravostranná vřetenní a loketní kost byly zachovány téměř celé, chybí jen distální konce. Levostranné předloketní kosti byly nalezeny jako zlomky proximální části. Také byly nalezeny 1. až 3. zápěstní kosti z levé strany. **Dolní končetiny:** Z levostranné pánevní kosti byly nalezeny zlomky z kyčelní kosti, menší ze sedací a nejmenší ze stydké kosti. Pravostranné stehenní kosti chyběla distální část, holenní kosti proximální část a lýtkové proximální i distální. Byly nalezeny i zlomky z pravostranné patní a hlezenní kosti. Z levostranné stehenní kosti byl nalezen proximální konec a z holenní pouze dvě části těla.

Obr. 8. Horoměřice, okr. Praha-západ, objekt 1. Schematický náčrt zachovalosti a kompletnosti skeletu.

Závěr: Dožitý věk 45–55 let, žena. Celkově byly, na jinak gracilních kostech, svalové úpony výrazněji vyvinuté.

Anatomické variety: interruption groove, zubní perla, ossiculum lambdae, ossiculum suturae lambdae.

Patologie: nenalezeny.

Závěr

V hrobě byla pohřbena žena, která zemřela ve věku 45–55 let, měla celkově gracilní kostru, ale výraznější svalové úpony svědčí o pohybově/pracovně aktivním životě. Na lebce a zubech byly nalezeny různé anatomické variety – interruption groove, zubní perla, ossiculum lambdae, ossiculum suturae lambdae.

Míra	DX		SIN		Pohlaví
	Naměřeno	Výsledek	Naměřeno	Výsledek	
Hu 7	5,9	0,2007	5,7	1,1821	♀
Fe 18	-	-	3,77	6,37578	♀
APD	23,78	♀	-	-	♀

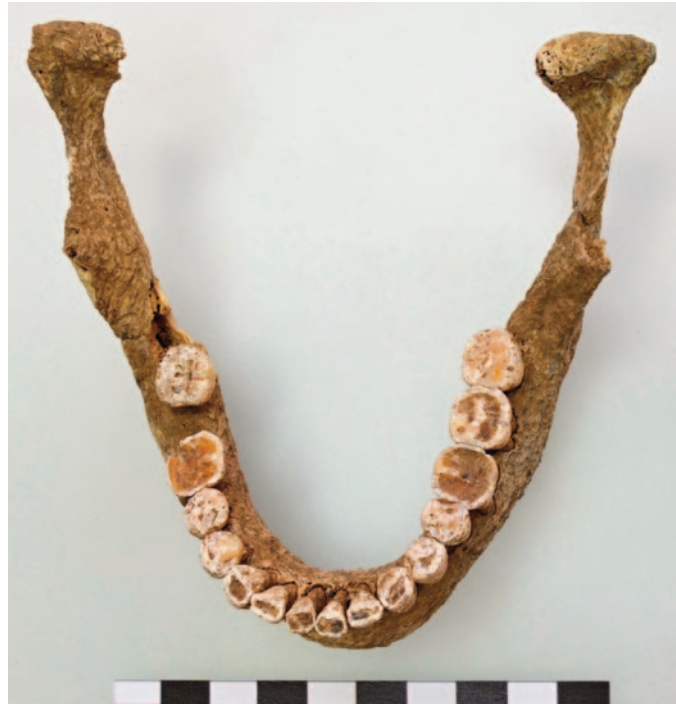
Tab. 1. Výpočet pohlaví (Černý – Komenda 1980; MacLaughlin dle Stloukal 1999).

Míra	DX		SIN	
	Naměřeno	Výsledek	Naměřeno	Výsledek
Femur M 9	30,68	64,01564537	-	-
Femur M 10	19,64	hyperplatymerní	-	-
Tibia M 9a	-	-	18,87	71,99542159
Tibia M 8a	-	-	26,21	euryknemní

Tab. 2. Index platymerický (stehenní kost) a index knemický (holenní kost).

Obr. 9. Horoměřice, okr. Praha-západ, objekt 1. Zuby horní (vlevo) a dolní čelisti. Foto P. Beran-Cimbůrková.

Obr. 10. Horoměřice, okr. Praha-západ, objekt 1. Detail interruption groove na obou horních levostranných řezácích. Foto P. Beran-Cimbůrková.

Obr. 11. Horoměřice, okr. Praha-západ. Detaily horní pravostranné první stoličky se zubní perlou na distální straně. Foto P. Beran-Cimbůrková.

LITERATURA

- Buchvaldek, M. 1986:* Kultura se šňůrovou keramikou ve střední Evropě. *Praehistorica* 12. Praha.
- Buchvaldek, M. – Moucha, V. – Popelka, M. – Vojtěchovská, I. 1997:* Katalogy šňůrové keramiky v Čechách XI–XIV. Kladensko, Slánsko, Kralupsko a Praha-západ. *Praehistorica* 22. *Varia archaeologica* 7. Praha.
- Černý, M. – Komenda, S. 1980:* Sexual Diagnosis by the Measurements of Humerus and Femur. *Sborník prací Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci – Biologie* 2, 147–167.
- Kovářová, T. 2005:* Štípaná industrie kultury se šňůrovou keramikou. In: E. Neustupný – J. John (red.), *Příspěvky k archeologii* 2. Plzeň, 21–68.
- Lovejoy, C. O. 1985:* Dental Wear in the Libben Population: Its Functional Pattern and Role in the Determination of Adult Skeletal Age at Death. *American Journal of Physical Anthropology* 68, 47–56.
- Stloukal, M. – Dobisíková, M. – Kuželka, V. – Stránská, P. – Velemínský, P. – Vyhnánek, L. – Zvára, K. 1999:* Antropologie. Příručka pro studium kostry. Praha.
- Šumberová, R. 1992:* Typologie des Kupferschmucks und der Kupfergeräte in der schnurkeramischen Kultur Böhmens und Mährens. In: *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik: Schnurkeramik – Symposium 1990. Praehistorica* 19. Praha, 117–125.
- Tomášek, M. a kol. 1995:* Atlas půd České republiky. Praha.
- Velemínský, P. 1999:* Epigenetické znaky na lidské kostře. In: Stloukal, M. – Dobisíková, M. – Kuželka, V. – Stránská, P. – Velemínský, P. – Vyhnánek, L. – Zvára, K., *Antropologie. Příručka pro studium kostry*. Praha, 125–167.

A Corded Ware grave from Horoměřice, Prague-West District

A female Corded Ware grave was excavated during a rescue excavation at Horoměřice near Prague. Its southern part was damaged by a mechanical digger. The woman was laid to rest in a typical female position, i.e. on the left side with her head towards the east and her face directed towards the south. Her arms were bent in the elbow joints and folded over the belly in the type C position (after *Buchvaldek 1986*). A cup and a stone blade were placed behind the head of the deceased. There were two copper temple rings under the skull, in the space behind the right ear. The cup can be assigned to the earlier stage of the Corded Ware culture (most probably variant B1a according to the typological classification by *Buchvaldek (1986)*). Thus it belongs to the earlier Pan-European horizon when beakers were still also deposited in female graves. The copper, simple temple rings (type A1a according to *Šumberová 1992*) are rather exceptional in Bohemia during the period of the Corded Ware culture.

An anthropological analysis confirmed the female sex. The woman died at the age of 45–55 years, her skeleton was rather gracile but more developed muscle insertions seem to testify to an active working lifestyle. Several anatomical varieties were found on the skull and teeth – interruption groove, enamel pearl, ossiculum lambdae, ossiculum suturae lambdoideae.

English by Jan Machula

Fig. 1.–2. Horoměřice, Prague-West District. Location of the find.

Fig. 3.–5. Drawing and photo documentation of the grave.

Fig. 6.–7. Drawing and photo documentation of the finds: 1 – cup; 2 – chipped stone industry; 3, 4 – copper temple rings.

Fig. 8. Schematic drawing showing the degree of preservation and completeness of the skeleton.

Fig. 9. Teeth of the upper and lower jaw.

Fig. 10. Detailed view of an interruption groove on both upper left side incisors.

Fig. 11. Detailed views of an upper right side molar with an enamel pearl on its distal side.

Lucia Mattiello, Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Nad Olšínami 448/3, 100 00 Praha 10
lucia.mattiello@uappsc.cz

Petra Beran-Cimbůrková, Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Nad Olšínami 448/3, 100 00 Praha 10
petra.cimburkova@uappsc.cz

